

УДК 903.4(477-25)"634"

DOI <https://doi.org/10.55389/2786-5797.2022.01.01>**Андрій СОРОКУН,**

молодший науковий співробітник, Інститут археології НАН України
(м. Київ), Україна
sorokun_a@i.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8506-4817>

Павло ШИДЛОВСЬКИЙ,

к.і.н., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ), Україна
prehist@knu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-812X>

НЕОЛІТИЧНІ ПОСЕЛЕННЯ В ОКОЛИЦЯХ С. ПОГРЕБИ

АНОТАЦІЯ. Протягом ХХ ст. на північно-східних околицях Києва, на лівому березі устя Десни виявлено низку пам'яток, які містили матеріали доби неоліту – фрагменти ліпної кераміки та вироби з кременю. Після новітніх археологічних розвідок у регіоні та опрацювання фондових матеріалів з попередніх досліджень з'явилася можливість більш детального аналізу комплексу артефактів зі стоянок поблизу с. Погреби, що відносяться до неолітичного культурно-хронологічного шару. У статті подається узагальнена інформація про два неолітичні поселення, що розташовуються на дюнних формаціях лівого берега гирла Десни, на захід від села, на південь від стариці Старуха Погребська. Одна стоянка, Погреби-Лани, відома за публікаціями з 50-х рр. ХХ ст., інша, Погреби-Старуха, відділена від попередньої струмком-каналом, виявлена відносно нещодавно. З площі обох поселень походять досить представницькі колекції керамічних виробів. З огляду на те, що стоянка Погреби-Лани досліджувалася в декілька етапів різними групами дослідників, численні матеріали з цієї пам'ятки потребують уніфікованого опису і наукового аналізу та можуть стати основою для вивчення рис матеріальної культури пізньонеолітичного населення Київського Лівобережжя. У пропонованій статті проводиться аналіз крем'яного інвентарю та керамічних виробів з означених поселень. При розгляді фрагментів посуду акцентується увага на морфологічних, технологічних та орнаментальних особливостях виробів. Розглядається склад формувальної маси і випадки кореляцій елементів орнаменталізації та форми. Простежені також найближчі аналогії керамічним та крем'яним виробам, що походять зі стоянок. У результаті проведеного аналізу автори доходять висновку про належність означених матеріалів до розвинутого – пізнього етапу розвитку киево-черкаської культури дніпро-донецької КІО, однак вказують на певні елементи, що є характерними для пам'яток Київського Лівобережжя. Неолітичні стоянки північно-східних околиць Києва є неоціненним джерелом для вивчення культури первісного населення Київщини і демонструють етапи опанування заплавної ресурсів стародавніх Дніпра й Десни колективами мисливців та рибалок. На жаль, ці яскраві археологічні об'єкти перебувають під загрозою знищення внаслідок активних будівельних процесів навколо Києва. Поселення не занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та до списків нововиявлених об'єктів, що не дозволяє застосувати до цих територій повний комплекс пам'ятоохоронних заходів, незважаючи на те, що ці пам'ятки неодноразово ставали об'єктами дослідження провідними вітчизняними науковцями.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: неоліт, дніпро-донецька культура, крем'яний інвентар, керамічний комплекс, Київське Подніпров'я, первісні мисливці та рибалки.

3

На північно-східних околицях Києва відома низка неолітичних пам'яток, які є важливим джерелом для вивчення особливостей розвитку господарства і культури первісного населення Київського Подніпров'я та демонструють яскраві археологічні матеріали, що дотепер викликають зацікавлення з боку спеціалістів.

Серед цих пам'яток слід назвати скупчення неолітичної кераміки та поодиноких виробів з кременю поблизу сіл Зазим'я, Погреби, Вигурівщина та Троєщина, які були відкриті й досліджені в різні роки різними групами археологів. Території розташування низки стоянок наразі перебувають під сучасною забудовою житлового масиву Троєщина. Частина пам'яток – під загрозою знищення внаслідок забудови приватними садибами та дачними ділянками.

Найбільш представницька колекція походить із пам'ятки поблизу с. Погреби, в урочищі «Лани», на території якої простежуються два скупчення матеріалів доби неоліту, пізнього Трипілля та доби бронзи – Лани 1 та Лани 2.

Матеріали неолітичного часу в околицях с. Погреби вперше були виявлені в 1947 р. експедицією «Великий Київ», очолюваною П. П. Єфименком. Повторні обстеження проведені в 1949 р.¹ У 1952 р. В. І. Канівцем виявлено залишки багатошарового поселення в урочищі Лани, один із культурних горизонтів якого належить до неоліту та часу пізнього Трипілля. На місці скупчення підйомних матеріалів вченим були закладені шурфи і невеликий розкоп².

Через кілька десятиліть, у 1973 р., було проведено нові дослідження в регіоні експедицією під керівництвом С. С. Березанської, у ході яких вдалося локалізувати відоме раніше неолітичне поселення в околицях с. Погреби, в ур. Лани. У цій праці вперше публікуються окремі артефакти неолітичної доби, зібрані дослідницею (рис. 2: 11, 3: 13, 4: 1). Окрім розглянутих матеріалів, у Наукових фондах Інституту археології НАН України зберігаються також збори підйомного матеріалу, що представлені крем'яними виробами з місцезнаходження Погреби, ур. Келійки. Останні за складом та характером крем'яного інвентарю відповідають більше мезолітичному часу, аніж добі неоліту, і потребують детальнішого опрацювання із залученням наукової звітності та архівних матеріалів.

У 1979 р. локалізовані С. С. Березанською місцезнаходження було повторно обстежено експедицією «Славутич» на чолі з Д. Я. Телегіним³. Дослідник, окрім зборів підйомного матеріалу на поверхні, провів пунктирну зачистку завдовжки 8 м на лівому березі струмка, який обмежував дюну з півночі. Залягання шару з неолітичними артефактами вдалося простежити на глибині 1 м в основі чорного шару, у верхній частині сірого глієстого прошарку⁴. Цими ж роботами велике поселення в ур. Лани було розділено на два окремих скупчення – пункти Лани 1 та Лани 2⁵, проте в публікації 1990 р. Д. Я. Телегін у співавторстві з В. А. Товкачевським побіжно розглядають виявлені в 1979 р. місцезнаходження під загальною назвою Лани, вказуючи додатково на виявлену (імовірно, вже після 1979 р. В. А. Товкачевським) неолітичну кераміку у викидах траншеї траси, що проходить поряд з урочищем⁶. На жаль, більш детальної інформації

¹ Шапошнікова О. Г. Пам'ятки неоліту та трипільської культури в районі Києва. Археологія. 1953. Т. VIII, С. 138–141.

² Канівець В. І. Звіт про розвідкові роботи біля с. Погреби, Броварського району, Київської області. Науковий архів Інституту археології НАН України (надалі – НА ІА НАНУ). Ф. експ. № 1952/15а. С. 29.

³ Телегін Д. Я., Круц В. А., Нужный Д. Ю. Отчет о работе археологической экспедиции «Славутич» в 1979 г. в зоне Каневского водохранилища, низовьях Десны и в Надпорожье. НА ІА НАНУ. № 1979/18. Ф. експ. № 9201–9204.

⁴ Титова Е. Н. Новые местонахождения неолитической эпохи в Среднем Поднепровье. Материалы каменного века на территории Украины. Киев, 1984. С. 98.

⁵ Телегін Д. Я., Титова Е. Н. Поселения днепро-донецкой этнокультурной общности эпохи неолита. Киев, 1998. С. 80.

⁶ Телегін Д. Я., Товкачевський В. А. До археологічної карти Києва та його околиць за доби неоліту. Археологія. 1990. № 3. С. 133.

виявити поки не вдалося, але знаходження неолітичних знахідок за межами виявленої пам'ятки є свідченням наявності, поряд із уже відомим поселенням, ще окремого місцезнаходження, яке в значній мірі пошкоджене під час будівництва траси.

Сучасний етап досліджень куща неолітичних пам'яток припадає на початок 2010-х рр., коли експедицією під керівництвом О. П. Моця і П. С. Шидловського у 2010–2011 рр. були локалізовані неолітичні стоянки Лани 1–2 та Станки поблизу сіл Погреби й Зазим'я, а також відкриті нові пункти⁷. В окремих публікаціях, до проведення кореляції зі звітною інформацією попередніх досліджень, зафіксоване в 2010–2011 рр. скупчення неолітичних знахідок публікувалося з шифром «Погреби, ур. Грушки»⁸.

У 2017 р., на протилежному березі каналу, що відділяє пам'ятку Лани від озера Погребська Старуха, у результаті зачисток та зборів підйомного матеріалу було виявлено нову неолітичну пам'ятку Погреби-Старуха, матеріали якої представлені фрагментами кераміки та фауністичними рештками⁹.

Отже, серед низки досліджених пам'яток деснянського пониззя особливу увагу привертає комплекс із трьох розташованих поряд урочищ на схід в с. Погреби – Погреби-Лани 1 і 2 та Погреби-Старуха, – з огляду на репрезентативність колекцій археологічного матеріалу, у першу чергу керамічних виробів, отриманих у результаті багаторічних досліджень. Колекції зберігаються у Наукових фондах Інституту археології НАН України.

Погреби, ур. Лани. Пам'ятка розташована на дюнному підвищенні параболічної форми в заплаві лівого берега Десни. Піщане утворення підвищується над заплавою приблизно на 3 м, найвища точка якого має відмітку 96,3 м над рівнем моря¹⁰. Довжина багатошарового поселення із заходу на схід складає приблизно 600 м, ширина – 200 м. Північний схил підвищення досить круто спадає до долини майже пересохлої стариці (притока Старої Десни), від якої лише місцями залишилися озерця. З півдня та заходу до пагорбу прилягають луки заплави Десни. Описаний пагорб розорюється впродовж довгого часу.

Крем'яний інвентар. Загальна колекція крем'яних виробів, зібрана в різний час, нараховує кілька десятків одиниць, серед яких усього десять виробів із вторинною обробкою (рис. 1: 1–10). Невелика чисельність зібрання є звичайним явищем для розвинутого – пізнього неоліту околиць Києва і навіть для пам'яток, на яких проводилися стаціонарні дослідження (Микільська Слобідка II – близько 40 знарядь; Віта Литовська – 225 од.; Романків 1 1984 – 85 рр. – 112 од.; Романків 1 2009 – 270 од.; Ходосівка-Рославське 2007–2011 рр. – 225 од.)¹¹.

Знаряддя представлені набором із п'яти скребків: на платівці (рис. 1: 2), кінцевим на відщепі з паралельною огранкою (рис. 1: 1), двома кінцевими на безсистем-

⁷ Моця О. П., Скороход В. М., Шидловський П. С. Розвідка по «Шляху Мономаха» територією Нижнього Подесення. Археологічні дослідження в Україні – 2010. Київ-Полтава, 2011. С. 246–247; Моця А. П., Шидловський П. С. Исследования памятников археологии Нижнего Подесенья. Археологические исследования в Еврорегионе «Днепр» в 2011 г.: Научный ежегодник. Чернигов, 2012. С. 66–73.

⁸ Шидловський П. С., Сорокун А. А. Дослідження неолітичної стоянки Грушки I у Нижньому Подесенні. Археологічні дослідження в Україні-2011. Київ, 2012. С. 271–273; Шидловський П. С., Сорокун А. А. Нові неолітичні пункти у Нижньому Подесенні. Археологічні дослідження в Україні-2011. Київ, 2012. С. 520–521.

⁹ Осадчий Р., Пономаренко В., Сорокун А., Толкачов Ю., Шидловський П. Погреби-Старуха – пам'ятка первісної археології в Нижньому Подесенні. Археологічні дослідження в Україні-2017. Київ, 2019. С. 101–103.

¹⁰ Титова Е. Н. Новые местонахождения неолитической эпохи в Среднем Поднепровье... С. 98.

¹¹ Даниленко В. М. Дослідження неолітичних пам'яток в районі Києва в 1949 р. Археологічні пам'ятки УРСР. 1956. № 6. С. 173; Переверзев С. В., Сорокун А. А. Дослідження неолітичної стоянки Романків 1 на Київщині. Кам'яна доба України. 2010. № 13. С. 254; Сорокун А. А., Шидловський П. С., Переверзев С. В., Готун І. А. Ходосівка-Рославське у південних передмістях Києва (за результатами робіт 2007–2011 рр.). Кам'яна доба України. 2021. № 21. С. 199; Телегин Д. Я. Неолитическая керамика романковского типа в Киевском Поднепровье. Российская археология. 1995. № 1. С. 115.

них відщеплах (рис. 1: 4–5), кінцево-боковим на реберчастому сколі (рис. 1: 3). Доповнюють колекцію три відщепи з різним типом ретуші (рис. 1: 7, 9–10) та стамеска на відщепі (рис. 1: 8).

Єдиним знаряддям мисливського інвентарю є вістря, виготовлене технікою двобічної обробки підтрикутної форми (рис. 1: 6), що кілька разів описувалося в науковій літературі¹².

Загалом розглянуте зібрання відповідає матеріалам неолітичного часу, за винятком вістря, що може відноситися як до пізнього неоліту, так і до бронзового віку (матеріали останнього представлені на розглянутому поселенні у великій кількості та з досить широким набором культур). На жаль, на відміну від керамічного комплексу, крем'яний досі залишається маловиразним, що зумовлено як специфікою умов виявлення матеріалу, так і особливостями, пов'язаними з дефіцитом кремневої сировини в регіоні.

Керамічний комплекс. Загальна колекція неолітичної кераміки, що походить з різних років зібрань, складає понад 150 окремих фрагментів вінець, стінок та денць, що належать гостродонним горщикам. Миски й кубки представлені одиничними екземплярами вінець (рис. 2: 5; 6: 5).

6

Основними домішками до формувальної суміші є органічні рослинні волокна та пісок. Рідше додавали також подрібнену вохру і шамот. Домішка жорстви зафіксована лише в одному випадку (рис. 6:11). Склад тіста в скороченій аббревіатурі подається додатково під кожним профілем графічно відтвореного виробу (рис. 6).

Вінця горщиків мають різні типи профілювання та, в окремих випадках, орнаментовані по зрізу (рис. 2: 1; 3: 1, 5–6; 6: 14–17). З 21 фрагмента вінець три мають один або два горизонтальних ряди округлих вдавлень ближче до зрізу (рис. 2: 1; 3: 1–2). Такі ж вдавлення зафіксовано і на двох фрагментах шийок горщиків (рис. 2: 2; 4: 1).

Орнамент поверхонь керамічних виробів представлений звичним для дніпро-донецької кераміки набором відтисків, утворених гребінчастим штампом (рис. 2: 1–16; 5: 8), композиціями з ліній (рис. 3: 1–10, 13), підтрикутних наколів (рис. 3: 5–6, 10–13), насічок (рис. 4: 1–13; 5: 2) та округлих вдавлень різної форми та розмірів (рис. 6: 1–10). Присутня також серія виробів із лапчастими вдавленнями (рис. 5: 4–5), овальними (рис. 4: 3), підквадратними (рис. 5: 1) та у формі зрізаного овалу (рис. 3: 2). До рідкісних зразків належать фрагменти горщиків, орнаментованих вдавленнями, що нагадують у перетині «штангу» (рис. 5: 6–8) та скобки (рис. 5: 9). Серед колекції присутній ряд виробів без орнаменту, серед яких 8 вінець (рис. 6: 11–18) та одне гостре денце (рис. 6: 19).

Водночас деякі елементи орнаменту трапляються в комбінації з іншими, зокрема, гребінчастий в одиничному випадку поєднується з уже описаним «штанговим» (рис. 5: 8), насічки в одному випадку нанесено поряд з підтрикутними наколами (рис. 4: 3), в іншому – із вдавленнями у формі зрізаного овалу (рис. 3: 2). Також насічки, що нанесені з внутрішнього боку горщика, поєднуються з підтрикутними вдавленнями та лініями (рис. 3: 5). Найбільш активним елементом орнаменту, що трапляється в доповненні, є лінійний, який у 4-х випадках поєднується з підтрикутними наколами (рис. 3: 5–6, 10, 13).

Дослідження комбінації елементів орнаменту на керамічних виробах та визначення їх взаємозв'язку з іншими технологічними особливостями має неабияке

¹² Титова Е. Н. Новые местонахождения неолитической эпохи в Среднем Поднепровье... С. 90–103; Шидловський П. С., Лисенко С. Д., Кириленко О. С., Сорокун А. А., Пічкур Є. В. Первісна археологія Нижнього Подесення. Київ, 2016.

значення для вивчення неоліту регіону. Зумовлено це, перш за все, відсутністю пам'яток з чітким стратиграфічним розділенням неолітичних артефактів принаймні на кілька горизонтів, що дозволило б чітко виділити окремі типи виробів, що належать різним хронологічним групам. У свою чергу, вже традиційний механічний розподіл керамічних колекцій за домішками у формувальній суміші (за яким значна кількість органічних рослинних волокон має відповідати більш раннім знахідкам, на противагу виробам з домішкою піску, що є характерними для пізнього неоліту регіону) не завжди є виправданим та чітко аргументованим. На жаль, більшість матеріалів походить або з підйомного матеріалу, або ж із пошкоджених землерийними тваринами та геологічними процесами шарів.

У колекції неолітичної кераміки з Погребів, ур. Лани, присутнє одне вінце (рис. 7: 1), що за сумою характерних ознак знаходить прямі аналогії серед матеріалів Київського Лівобережжя – з Микільської Слобідки II (рис. 7: 2) та Вишеньок 2 (рис. 7: 3)¹³. Означені вінця належать горщикам середніх розмірів з прямокутним зрізом вінця, що під невеликим кутом звужується до центральної осі, не перебиваючи шийку. В усіх перелічених випадках зріз орнаментовано вдавленнями, нанесеними з обох боків, що зверху візуально нагадує хвилю. Під зрізом вінця у двох випадках нанесено горизонтальний ряд аморфних вдавлень (рис. 7: 1–2), в одному – два ряди (рис. 7: 3). Горщики відносно тонкостінні (в межах 0,6–0,8 мм) з домішкою піску в формувальній суміші. Виріб з Погребів орнаментовано композицією з горизонтальних та вертикальних паралельних ліній (рис. 7: 1). Вироби з Микільської Слобідки II та Вишеньок 2 орнаментовані косими насічками, що утворюють лінії (рис. 7: 2–3). Розглянуті знахідки, імовірно, відповідають окремому типу неолітичної кераміки, що був поширеним за доби пізнього неоліту в Київському Лівобережжі.

Загалом розглянуті неолітичні артефакти з багатошарової пам'ятки Погреби, ур. Лани, являють собою досить яскраве зібрання, яке відповідає матеріалам розвинутого – пізнього періодів киево-черкаської культури дніпро-донецької культурно-історичної спільності. Багаторічні дослідження та збори підйомного матеріалу дозволили сформуванню досить представницьку колекцію. Знахідки, виявлені на великій площі, вказують на довготривале заселення пам'ятки в давнину, що потребує проведення стаціонарних розкопок з метою встановлення потужності культурного шару і виявлення об'єктів та шарів. Подальші дослідження неодмінно сприятимуть більш детальному вивченню неолітичної доби околиць м. Києва і допоможуть більш чітко визначити шляхи формування місцевого неоліту та його подальшої генези.

Погреби, ур. Старуха. Поселення, виявлене у 2017 р., зафіксовано на протилежному березі каналу, що відділяє пам'ятку Лани від озера Погребська Старуха¹⁴. Матеріал було зібрано в траншеї, закладеної під прокладку дороги, на глибині 20–30 см від сучасної поверхні, що може свідчити про ділянки незруйнованого культурного шару в цій частині заплави.

Колекція неолітичних матеріалів з багатошарової пам'ятки Погреби-Старуха представлена керамічними та фауністичними знахідками. Серед фауністичних решток визначеною є п'ясткова кістка лося зі слідами обробки (визначення Б. Мамчура)¹⁵. Керамічні вироби нараховують усього 8 одиниць фрагментів ліпних

¹³ *Переверзев С. В., Сорокун А. А.* Поселення Вишеньки-2 і Віта-Литовська та їх місце в неоліті Київського регіону. Вісник рятівної археології. 2015. № 1. С. 192–206; *Телегин Д. Я.* Вишеньки – многослойное поселение на Днепре. Археология и палеогеография мезолита и неолита Русской равнины. Москва, 1984. С. 5–13; *Его же.* Неолитическая керамика романковского типа... С. 110–119.

¹⁴ *Осадчий Р., Пономаренко В., Сорокун А., Толкачов Ю., Шидловський П.* Погреби-Старуха – пам'ятка первісної археології... С. 101–103.

¹⁵ *Шидловський П.* Палеогеографія регіону. Подесення в історії України / за ред. О. П. Моці. Київ, 2021. С. 40–42.

8

посудин (рис. 8: 1–8). Половина виробів у формувальній суміші містить домішку органічних волокон (рис. 8: 1–2, 7–8). Водночас домішка піску та шамоту зафіксована в усіх випадках, а подрібненої вохри – в одному (рис. 8: 2).

Три фрагменти мають гребінчасту орнаментацию (рис. 8: 1–2, 8), з них одне вінце додатково прикрашене відтисками гребінця по зрізу (рис. 8: 8). Підтрикутними наколами орнаментовано поверхню двох виробів (рис. 8: 3–4). Насічками орнаментовано одне гостре денце (рис. 8: 6) та фрагмент стінки (рис. 8: 5), де також присутні підокруглі наколи. Останніми також орнаментовано фрагмент придонної частини (рис. 8: 7).

Знахідки з нового поселення знаходять аналогії в матеріалах із сусідньої пам'ятки Погреби, ур. Лани, та відповідають матеріалам розвинутого – пізнього періодів киево-черкаської культури дніпро-донецької культурно-історичної спільності. Водночас колекція вирізняється наявністю в усіх без винятку фрагментах домішки шамоту в формувальній суміші, що, імовірно, може відповідати наявності тут скупчення матеріалів, що відповідатиме або ж одному епізоду заселення за неолітичної доби, або ж більш вузькому хронологічному проміжку на противагу великому за площею поселенню з ур. Лани. Перевірити дане припущення можливо буде лише після проведення стаціонарних досліджень за умови збереження пам'ятки та недопущення її знищення активізацією земляних робіт, що спостерігається в останні кілька років навколо та в межах окреслених поселень.

Висновки. Неолітичні місцезнаходження Київського Подніпров'я зазвичай мають «кущове» розташування, завдяки розміщенням груп пам'яток на дюнних масивах у широких заплавах, що утворювалися в місці злиття декількох річок. Одна з найбільших концентрацій неолітичних стоянок пов'язана з гирловою частиною Десни, у межах якої відомі пам'ятки Зазим'я-Станки I – III, Зазим'я-Осинки, Погреби-Келійки, Погреби-Мусієва Долина, Погреби-Лан, Погреби-Старуха, Вигурівщина, Троєщина, Микільські Слобідки I – IV¹⁶. Однією з причин високої концентрації неолітичних пам'яток у деснянському пониззі було використання заплавлених ресурсів давнім населенням. Широка долина, особливо в гирловій частині Десни зі значними за площею дюнними утвореннями, була ідеальною екологічною нішею для ведення мисливсько-рибальського господарства¹⁷. Дюнні утворення, що підвищувалися над заплавою на декілька метрів, становили ідеальні місця для розвитку мисливсько-рибальського господарства, що мало переважно сезонний характер¹⁸.

Неолітичні стоянки північно-східних околиць Києва є неоціненним джерелом для вивчення культури первісного населення Київщини і демонструють етапи опанування заплавлених ресурсів стародавніх Дніпра й Десни колективами мисливців та рибалок. На жаль, ці яскраві археологічні об'єкти є під загрозою знищення внаслідок активних будівельних процесів навколо Києва¹⁹. Поселення не занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та до списків нововиявлених об'єктів, що не дозволяє застосувати до цих територій повний комплекс пам'яткоохоронних заходів, незважаючи на те, що ці пам'ятки неодноразово ставали об'єк-

¹⁶ Сорокун А., Шидловський П. Исследования неолита Нижнего Подесенья. Археологические исследования в евровегионе «Днепр» в 2012 г. Гомель, 2013. С. 188–195; Шидловський П. С., Сорокун А. А. Нові неолітичні пункти у Нижньому Подесенні... С. 520–521.

¹⁷ Шидловський П. С., Лисенко С. Д., Кириленко О. С., Сорокун А. А., Пічкур Є. В. Первісна археологія Нижнього Подесення... С. 51–94.

¹⁸ Шидловський П. Динаміка заселення території Київського Лівобережжя на межі плейстоцену – голоцену. Подесення в контексті історичної і природної спадщини: Збірник наукових праць. Чернівці, 2018. С. 150–159; Shydlovskiy, P., Sorokun, A. Population Dynamics of the Kyiv Dnieper Region at the Border of Pleistocene / Kleinova, K. (ed.). 26th EAA Virtual Annual Meeting – Abstract Book. 2020. P. 435. URL: <https://www.researchgate.net/publication/344014883> (дата звернення: 25.11.2022).

¹⁹ Шидловський П. Проблеми збереження пам'яток археології лівобережжя Нижнього Подесення. Праці науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. 2012. № 7. С. 587–599.

тами дослідження провідними вітчизняними науковцями, серед яких слід назвати Д. Я. Телегіна, С. С. Березанську, В. О. Круца та Д. Ю. Нужного.

З огляду на проведення будівельних робіт на території околиць Києва, куц пам'яток поблизу с. Погреби, безумовно, потребує постановки на державний облік у якості пам'ятки археології місцевого значення, для запобігання загрози повного знищення об'єктів внаслідок приватної забудови. У зв'язку з можливістю втрати частини археологічної спадщини, доцільно проведення стаціонарних досліджень на цій території для розширення наших знань про господарство, культуру та побут первісного населення Київського Лівобережжя.

Andrii SOROKUN,

Junior Research Scientist, NASU Institute of Archaeology (Kyiv), Ukraine
sorokun_a@i.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8506-4817>

Pavlo SHYDLOVSKYI,

Ph. D. in History, Asst. Professor, Kyiv Taras Shevchenko National University (Kyiv), Ukraine
prehist@knu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-812X>

NEOLITHIC SETTLEMENTS IN THE VICINITY OF THE VILLAGE POHREBY

ABSTRACT. *A number of sites containing Neolithic materials – pottery sherds and flint products – were discovered during the 20th century in the north-eastern outskirts of Kyiv, on the left bank of the mouth of the Desna River. It became possible to analyze in more detail the assemblage of Neolithic artifacts from the sites near the village of Pohreby after the latest archaeological explorations in the region and the processing of fund materials from previous studies. The article provides general information about two Neolithic settlements located on the dune formations of the left bank of the Desna River mouth, west of the village, south of the Starukha Pohrebska oxbow. One site, Pohreby-Lany, is known from 1950s publications, the other, Pohreby-Starukha, separated from the previous one by a stream-channel, was discovered relatively recently. Quite a representative collection of ceramic products comes from the area of both settlements. Given the fact that the site of Pohreby-Lany was investigated in several stages by different groups of researchers, the numerical materials from this settlement require a unified description and scientific analysis and can become the basis for studying the features of the material culture of the Kyiv's Left Bank Late Neolithic population. In the proposed article, an analysis of lithic inventory and ceramic products from the specified settlements is carried out. When examining the pottery assemblage, attention is focused on the morphological, technological and ornamental features of the products. The composition of the molding mass and the cases of correlations of ornamentation elements and forms are considered. The closest analogies to ceramic and flint products originating from sites have also been traced. As a result of the analysis, the authors come to the conclusion that the mentioned materials belong to the developed - latest age of the Kyiv-Cherkasy culture of the Dnipro-Donetsk cultural and historical unity, however, they point to certain features that are characteristic of the Kyiv Left Bank sites. The Neolithic sites of the northeastern outskirts of Kyiv are a valuable source for studying the culture of the prehistoric population of Kyiv region and demonstrate the stages of mastering the flood plain resources of the ancient Dnieper and Desna rivers by groups of hunters and fishermen. Unfortunately, these bright archaeological objects are under threat of destruction due to active construction processes around Kyiv. The settlements are not included in the State Register of Immovable Monuments of Ukraine and in the lists of newly discovered objects, which does not allow applying a full set of monument protection measures to these territories, despite the fact that these sites have repeatedly become in the focus of research by leading domestic scientists.*

KEYWORDS: *Neolithic, Dnipro-Donetsk culture, flint implements, ceramic assemblage, Kyiv Dnieper region, prehistoric hunters and fishermen.*

REFERENCES

1. Danylenko, V. M. (1956). Doslidzhennia neolitychnykh pamiatok v raioni Kyieva v 1949 r. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, 6, 72-178 [in Ukrainian].
2. Kanivets, V. I. (1952). *Zvit pro rozvidkovi roboty bilia s. Pohreby, Brovars'koho raionu, Kyivskoi oblasti*. Naukovyi arkhiv Instytutu arkeolohii NAN Ukrainy, f. eksp., № 1952/15a. [in Ukrainian].
3. Motsia, O. P., Skorokhod, V. M., & Shydlovskiy, P. S. (2011). Rozvidka po «Shliakhu Monomakha» terytoriiieiu Nyzhnogo Podesennia. In Kozak, D. N. (Ed.). *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini – 2010* (pp. 246-247). Kyiv-Poltava. [in Ukrainian].
4. Motsia, A. P., & Shydlovskiy, P. S. (2012). Issledovaniya pamyatnikov arheologii Nizhnego Podesenyia. In Tolochko, P. P. (Ed.). *Arheologicheskie issledovaniya v Evroregione «Dnepr» v 2011 g.*: Nauchnyj ezhegodnik (pp. 66-73). Chernigov: Desna Poligraf. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1199645>. [in Russian].
5. Osadchyi, R., Ponomarenko, V., Sorokun, A., Tolkachov, Y., & Shydlovskiy, P. (2019). Pohreby-Starukha – pamiatka pervisnoi arkeolohii v Nyzhnomu Podesenni. In Boltryk, Yu. V. (Ed.). *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini – 2017* (pp. 101-103). Kyiv: IA NAN Ukrainy. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3547729>. [in Ukrainian].
6. Pereverziev, S. V., & Sorokun, A. A. (2010). Doslidzhennia neolitychnoi stoianky Romankiv 1 na Kyivshchyni. *Kamiana doba Ukrainy*, 13, 254-269. [in Ukrainian].
7. Pereverziev, S. V., & Sorokun, A. A. (2015). Poselennia Vyshenky-2 i Vita Lytovska ta yikh mistse v neoliti Kyivskoho rehionu. *Visnyk riativnoi arkeolohii*, 1, 192-206. [in Ukrainian].
8. Shaposhnikova, O. H. (1953). Pamiatky neolitu ta trypils'koi kultury v raioni Kyieva. *Arkheolohiia*, VIII, 138-147. [in Ukrainian].
9. Shydlovskiy, P. (2012). Problemy zberezhenntia pamiatok arkeolohii livoberezhzhia Nyzhnogo Podesennia / The problems of preservation of archaeological sites on the Left bank of Lower Desna region. *Pratsi nakovo-doslidnoho instytutu pmiatkoohoronnykh doslidzhen*, 7, 587-599. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1202182>. [in Ukrainian].
10. Shydlovskiy, P. (2018). Dynamika zaselenntia terytorii Kyivskoho Livoberezhzhia na mezhi pleistotsenu - holotsenu. *Podesennia v konteksti istorychnoi i pryrodnoi spadshchyny*, 1, 150-159. [in Ukrainian].
11. Shydlovskiy, P. (2021). Paleoehografia rehionu. In Motsia O. P. (Ed.). *Podesennia v istorii Ukrainy* (pp. 29-47). Kyiv: IA NAN Ukrainy, NU «Chernihivskiy kolehium» im. T. Shevchenka. [in Ukrainian].
12. Shydlovskiy, P. S., Lysenko, S. D., Kyrylenko, O. S., Sorokun, A. A., & Pichkur, Ye. V. (2016). *Pervisna arkeolohiia Nyzhnogo Podesennia / Prehistoric Archaeology of the Lower Desna River*. Kyiv: Tsentr paleoetnolohichnykh doslidzhen. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1190152>. [in Ukrainian].
13. Shydlovskiy, P. S., & Sorokun, A. A. (2012). Doslidzhennia neolitychnoi stoianky Hrushky I u Nyzhnomu Podesenni. In Kozak, D. N. (Ed.). *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini-2011* (pp. 271-273). Kyiv: Volynski starozhytnosti. [in Ukrainian].
14. Shydlovskiy, P. S., & Sorokun, A. A. (2012). Novi neolitychnipunkty u Nyzhnomu Podesenni. In Kozak, D. N. (Ed.). *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini-2011* (pp. 520-521). Kyiv: Volynski starozhytnosti. [in Ukrainian].
15. Shydlovskiy, P., & Sorokun, A. (2020). Population Dynamics of the Kyiv Dnieper Region at the Border Of Pleistocene. In: Kleinova, K. (Ed.). *26th EAA Virtual Annual Meeting – Abstract Book* (p. 435). <https://www.researchgate.net/publication/344014883>. [in English].
16. Sorokun, A., & Shydlovskiy, P. (2013). Issledovaniya neolita Nizhnego Podesenyia. In Demidenko, M. O. (Ed.). *Arheologicheskie issledovaniya v evroregione “Dnepr” v 2012 g.* (pp. 188-195). Gomel: GGU im. F. Skoriny. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1197342>. [in Russian].
17. Sorokun, A. A., Shydlovskiy, P. S., Pereverziev, S. V., & Hotun, I. A. (2021). Khodosivka-Roslavske u pivdennykhperedmistiaKhKyieva (za rezul'tatamy robit 2007 – 2011 rr.) / Khodosivka-Roslavske site in the southern suburbs of Kyiv (based on the results of 2007–2011 excavations). *Kamiana doba Ukrainy*, 21, 197-215. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5711437>. [in Ukrainian].
18. Telegin, D. Ya. (1984). Vishenki – mnogoslnoe poselenie na Dnepre. In *Arheologiya i paleogeografiya mezolita i neolita Russkoj ravniny* (pp. 5-13). Moskva: Nauka. [in Russian].
19. Telegin, D. Ya. (1995). Neolitheskaya keramika Romankovskogo tipa v Kievskom Podneprove. *Rossijskaya arheologiya*, 1, 110-119. [in Russian].
20. Telegin, D. Ya., Kruc, V. A., & Nuzhnyj, D. Yu. (1979). Otchet o rabote arheologicheskoi ekspedicii «Slavutich» v 1979 g. v zone Kanevskogo vodohranilisha, nizovyah Desnyi v Nadporozhe. Nauchnyj arhiv Instituta arheologii NAN Ukrainy. № 1979/18, f. eksp., №9201-9204. [in Russian].
21. Telegin, D. Ya., & Titova, E. N. (1998). *Poseleniya dnepro-doneckoj etnokulturnoj obshnosti epohi neolita*. Kiev: Naukova dumka. [in Russian].
22. Telehin, D. Ya., & Tovkachevskiy, V. A. (1990). Do arkeolohichnoi karty Kyieva ta yoho okolyts za doby neolitu. *Arkheolohiia*, 3, 130-133. [in Ukrainian].
23. Titova, E. N. (1984). Novye mestonahozhdeniya neolitheskoi epohi v Srednem Podneprove. In Telegin, D. Ja. (Ed.). *Materialy kamennogo veka na territorii Ukrainy* (pp. 90-103). Kiev: Naukova dumka. [in Russian].

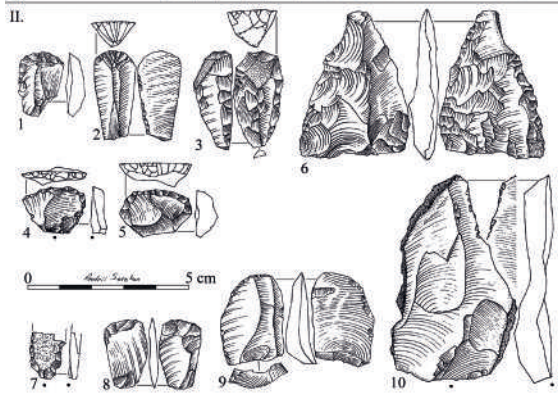
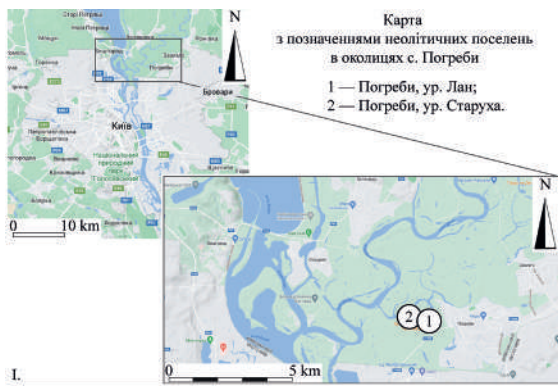

Рис. 1. I – карта з позначеннями багатощарових поселень з неолітичними знахідками в околицях с. Погреби: 1 – Погреби, ур. Лан, 2 – Погреби, ур. Старуха (за Google Earth, 2022). II – крем'яні вироби з багатощарового поселення Погреби, ур. Лан.

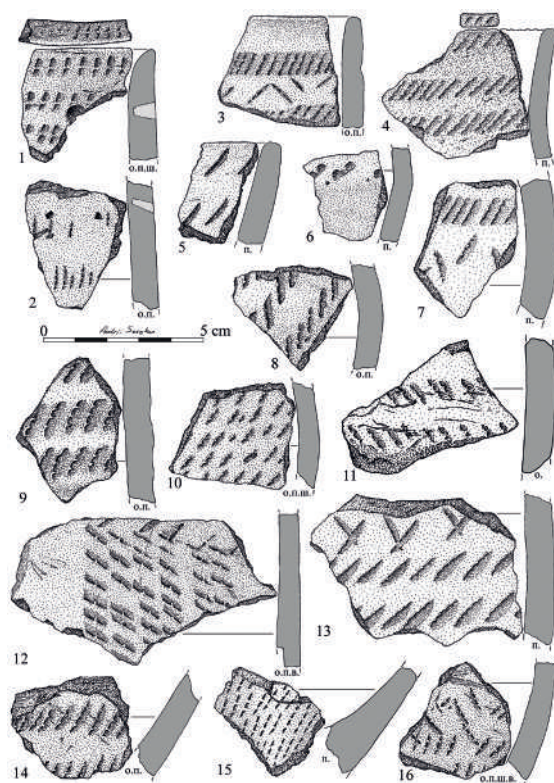

Рис. 2. Погреби, ур. Лан. Фрагменти неолітичної кераміки.

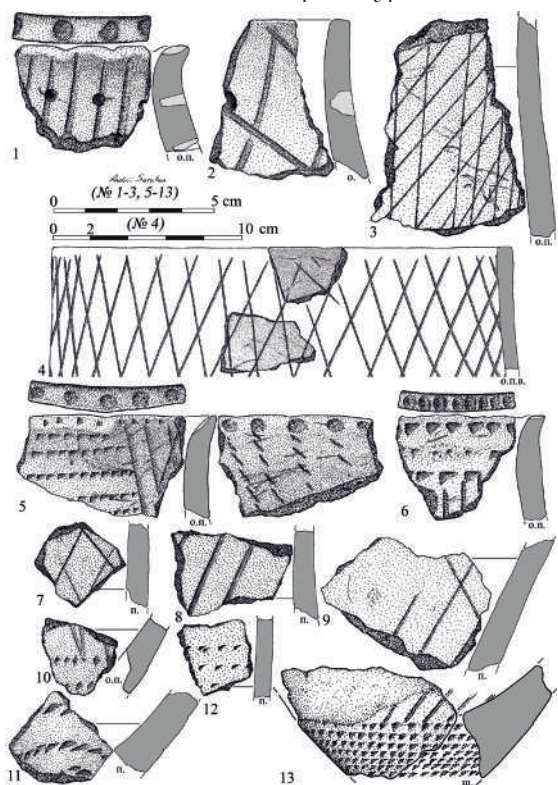

Рис. 3. Погреби, ур. Лан. Фрагменти неолітичної кераміки.

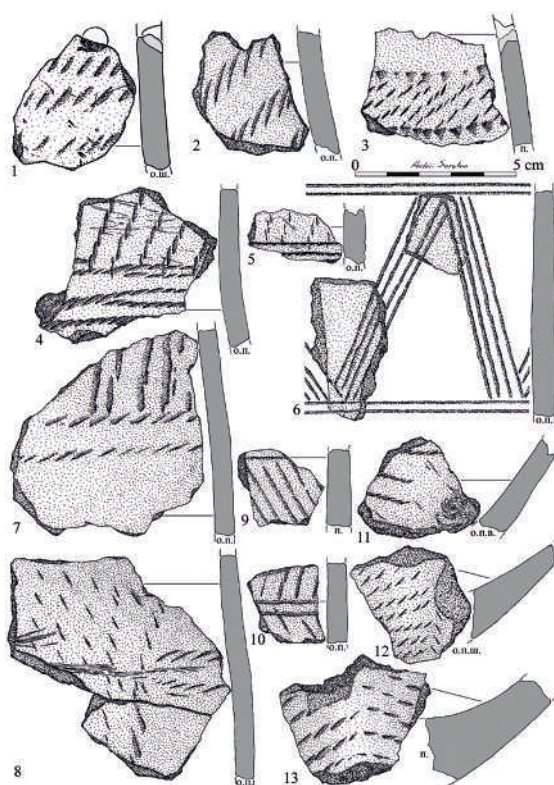

Рис. 4. Погреби, ур. Лан. Фрагменти неолітичної кераміки.

12

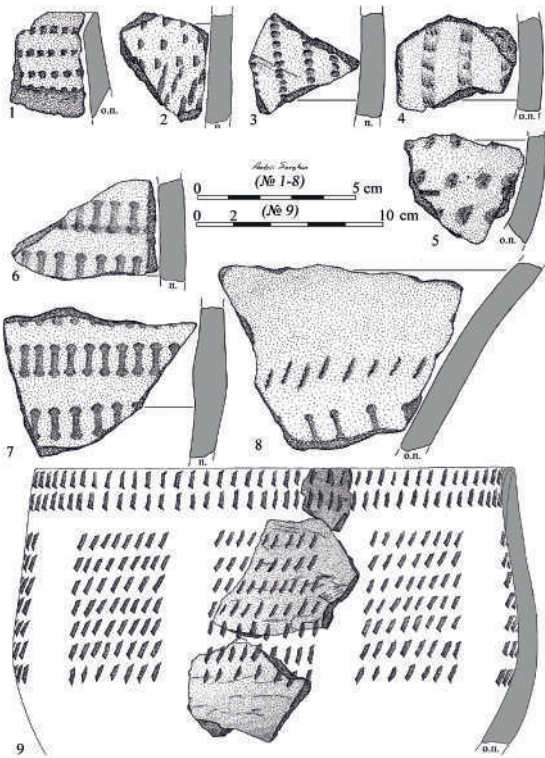

Рис. 5. Погреби, ур. Лан.
Фрагменти неолітичної кераміки.

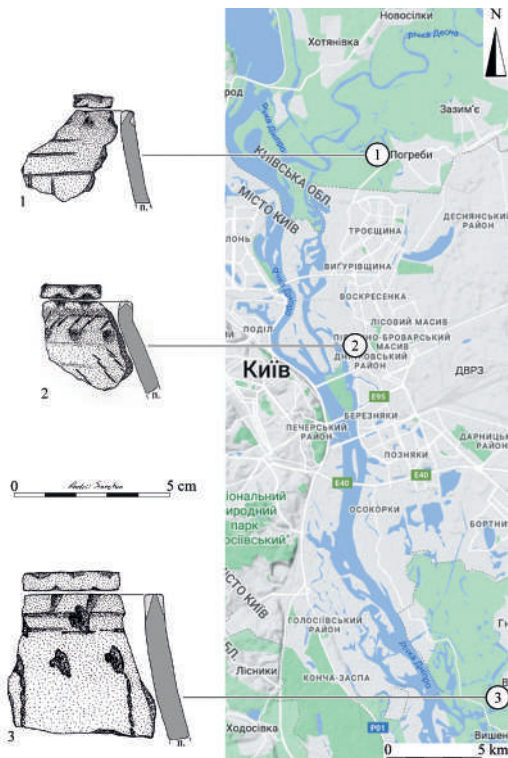
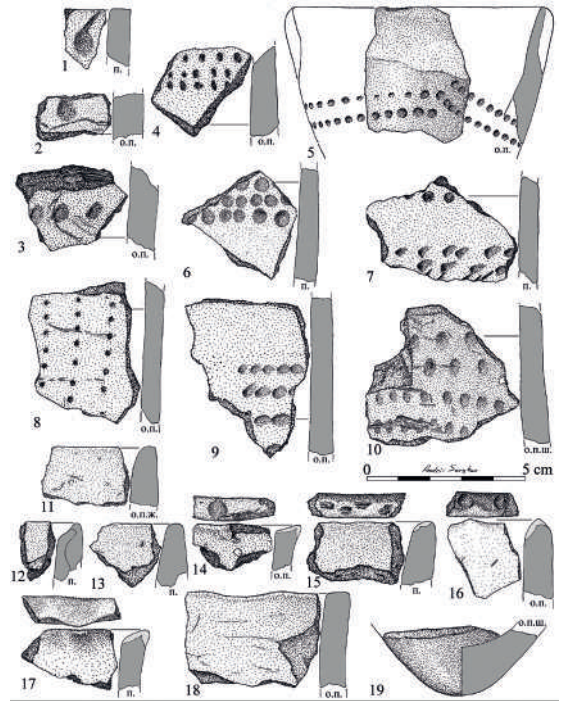

Рис. 7. Карта (за Google Earth, 2022) лівобережних околиць Києва з позначенням відомих неолітичних пам'яток та зразків однотипних вінець з означених поселень: 1 – Погреби, ур. Лан (за дослідженнями В. І. Канівця, 1952 р.), 2 – Микільська Слобідка II (за дослідженнями В. М. Даниленка, 1949 р.), 3 – Вишеньки 2 (за дослідженнями Д. Я. Телегіна, 1980 р.).

Позначення домішок у формувальній суміші керамічних виробів:
в. — вохра; о. — органічні волокна; ш. — шамот;
ж. — жорства; п. — пісок;

Рис. 6. Погреби, ур. Лан. Фрагменти неолітичної кераміки (нижче таблиці експлікація з розшифруванням позначень домішок у формувальній суміші для кераміки з рис. 2 – 8).

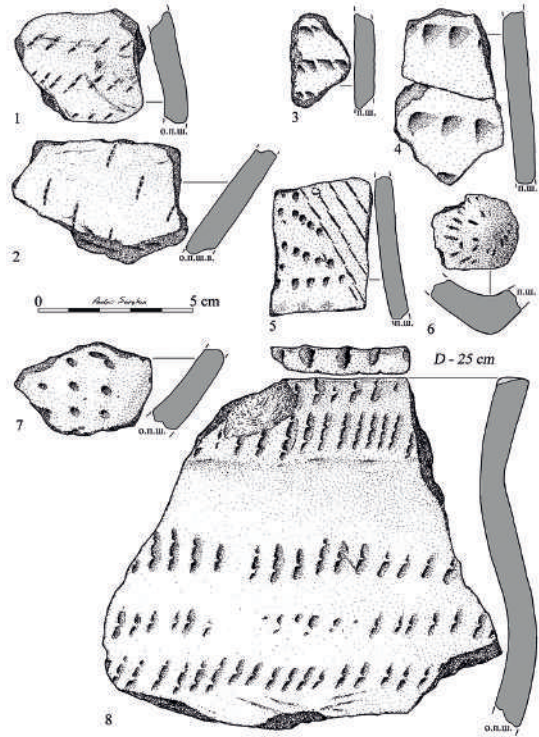

Рис. 8. Погреби, ур. Старуха. Фрагменти неолітичної кераміки (за Осадчий та ін., 2019, с. 102; дослідження 2017-го року).